

CÂȚIVA COLECȚIONARI BUCUREȘTENI DIN VEACUL AL XIX-LEA

Drd. Ionel Ioniță

Pentru spațiul românesc în general și pentru zona Bucureștilor în special consemnări despre diverse colecții apar încă din sec. al XVIII-lea.

În contextul transformărilor politice și sociale ale timpului, obiectele antice încep să capete dimensiuni nebănuite¹. Pe lângă colecțiile de artă sau de carte veche apare această tentație a antichităților, a obiectelor vechi descoperite în săpături.

În primele decenii ale sec. al XIX-lea se remarcă încercările a tot mai mulți „colecționari” pentru descoperirea pieselor istorice precum și a exemplarelor de excepție, așa numitele „curiozități” din flora și fauna locale². Această activitate intensă a dus la apariția multor colecții particulare de cele mai multe ori cu un caracter eterogen. Se găseau adunate la un loc pictură, sculptură, argintărie, bijuterii, medalii, bronzuri, numismatică, faianță, porțelan etc.

Descoperirea și colecționarea pieselor istorice precum și a obiectelor de artă a început să devină o preocupare importantă pentru multe persoane particulare cu posibilități financiare însemnate. Justificată din perspectiva tezaurizării, colecționarea bunurilor culturale își găsește susținere și în preocupări de natură istorică, religioasă sau estetică³.

Deplasările, uneori de lungă durată, legate de inventarierea monumentelor sau de săpături arheologice, organizate cu metode mai mult sau mai puțin științifice, au fost inițiate și susținute în unele cazuri și de stat, dar de cele mai multe ori au fost subvenționate din resurse proprii⁴.

În linii mari se poate vorbi despre colecționarea relativ instituționalizată și despre aceea a altmatorului, despre inițiativa statului și inițiativa particulară.

Inițiativa privată a fost una din premisele cele mai importante în ceea ce privește apariția muzeului ca instituție. Colecționarea obiectelor de interes istoric și cultural-artistic încită spre crearea muzeelor personale. Și mai mult decât tentația deschiderii muzeelor cu bunuri proprii începe să se manifeste tendința participării cu piese din colecție la diferitele expoziții care încep să se organizeze.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea și în special spre sfârșitul veacului colecțiile particulare, deseori cu un conținut mixt, încep să capete în principal, două aspecte: colecții istorice și colecții de artă. și informațiile privind colecțiile bucureștene încep să se înmulțească, cu privire mai ales la modalitatea de constituire a acestora⁵.

Un loc aparte în cadrul marilor colecții aparține artelor. Sigur că din punctul de vedere al componenței sociale în rândul colecționarilor de artă se remarcă în mod special

¹ Radu Vulpe, *Muzeul Național de Antichități, în Boabe de grâu I* (1930), nr. 3, p. 133.

² Ioana Cristache-Panait, Panait I. Panait, *Organizarea activității muzeistice la București în anul 1864*, în *Revista Muzeelor*, anul V, 1968, nr. 6, p. 509.

³ Ioan Opreș, *Transmuzeografia*, ed. Oscar Print, Buc., 2000, p. 533.

⁴ C. Căzânisteanu, *Un înaintaș al muzeografiei românești Dimitrie A. Papazoglu (1811–1892)*, în *Revista Muzeelor*, 1971, nr. 5, p. 390.

cei cu resurse financiare deosebite. Cu timpul însă bogăția începe să fie dublată și de o educație estetică specială pe care adevărații colecționari încep să o dobândească.

O parte destul de însemnată din marile colecții au ajuns în muzee. Altele însă nu. Este interesant de remarcat că foarte multe din piesele însemnate ale unor colecții bucureștene au ajuns să se risipească dintr-o stranie rețineră a statului de a achiziționa colecțiile respective.

Printre înaintașii descoperirii și colecționarii de bunuri culturale se numără figuri importante ale Bucureștilor, locuitori de vază ai orașului: marele ban Mihalache Ghica, generalul Nicolae Mavros, Cezar Bolliac, lt. col. Dimitrie Papazoglu, Alexandru (Alec) Filipescu, Vladimir de Blarenberg și mulți alții.

Dintre aceștia o parte au participat cu donații importante la realizarea nucleului de bază al Muzeului Național din București, alții au format muzee personale.

Una dintre personalitățile proeminente ale vieții politice și culturale bucureștene, mare iubitor de antichități și pasionat colecționar a fost Mihalache Ghica, fratele celor doi domnitori Grigore și Alexandru Ghica. În casa părintească, (palatul aflat la intersecția Splaiul Independenței cu strada Ilfov), era un adevărat muzeu de antichități. După cum notează Cezar Bolliac „galeria lui de pictură și sculptură erau citate de europeni și biblioteca, avută în manuscrise, erau imense”⁶.

Dar colecția sa nu cuprinde numai obiecte arheologice, sculpturi, picturi, manuscrise și numismatică greco-romană sau bizantină⁷. Alături de cele deja enumerate se găseau și așa-numitele „curiozități” care nu erau altceva decât exemplare deosebite de faună⁸. Era de altfel un obicei al timpului colecționarea pieselor de științe naturale.

În 1834, în luna noiembrie, Mihalache Ghica donează statului întreaga sa colecție devenind astfel primul mare donator de obiecte cu valoare muzeistică⁹. Donația sa, prima

Foto 1. Banul Mihail Ghica (1794–1850)

donație însemnată de obiecte antice, piese numismatice, exemplare de faună și mineralogie¹⁰ a stat la baza fondării Muzeului Național din București¹¹.

⁵ Petre Oprea, *Colecționari de artă bucureșteni*, ed. Meridiane, Buc., 1976, p. 5.

⁶ Apud Petre Alexandrescu, *160 de ani sub semnul continuității*, în SCIVA, tomul 46, nr. 1, București, ianuarie-martie 1995, p. 7.

⁷ Ioana Cristache-Panait, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 509.

⁸ Petre Alexandrescu, *op. cit.*, p. 7.

⁹ Ion C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*, Buc., 1915, p. 226.

¹⁰ Elena Popescu, *Mărturii despre înființarea Muzeului Național la București în anul 1834*, în revista *Muzecelor*, an VII, 1970, nr. 1, p. 28.

¹¹ Ioana Cristache-Panait, Panait I. Panait, *Începuturile muzeografiei la București*, în *Revista muzecelor*, an III, 1966, nr. 1, p. 38.

Jumătatea secolului al XIX-lea va consemna una dintre cele mai variate și bogate colecții particulare din țara noastră. Este vorba de colecția generalului Nicolae Mavros.

Foto 2. Generalul Nicolae Mavros

Cumnat al lui Mihalache Ghica și director general al carantinelor de pe malul Dunării, el își formează o colecție care va constitui nucleul viitorului Muzeu de antichități¹².

Colecția alcătuită de-a lungul timpului cuprinde piese deosebite cumpărate de general din Grecia, din țările aflate sub stăpânire turcească sau adunate din zonele românești¹³. Numeroasele inscripții, sculpturile, vasele pictate grecești, monedele și obiectele de mici dimensiuni erau așezate în cele două reședințe ale lui N. Mavros: una la București pe str. Doamnei nr. 4¹⁴ și cealaltă la conacul său de la Moara Domnească¹⁵.

¹² Dorin Popescu, *Centenarul Muzeului Național de Antichități* în *Revista muzeelor*, an I (1964), nr. 4, p. 346.

¹³ Petre Alexandrescu, *op. cit.*, p. 8.

¹⁴ Narcis Dorin Ion, *Castele, palate și conace din România*, vol. I, Ed. Fundației Culturale Române, București, 2001, p. 319.

¹⁵ Radu Vulpe, *Muzeul Național de antichități*, în *Boabe de grâu*, an I (1930), nr. 3, p. 134.

La 22 ianuarie 1862 gen. N. Mavros își donează colecția Muzeului Național. 4000 de monede și medalii din diferite epoci, din țară și străinătate, statui, statuete, busturi, basoreliefuli, ceramică etruscă și greacă, antichități egiptene, obeliscuri, pietre de hotar, manuscrise și tipărituri erau dăruite ca un omagiu adus Unirii Principatelor și cu scopul educării „junimii române” după cum menționa Nicolae Mavros în scrisoarea adresată Adunării Legislative a României¹⁶.

Donația sa a fost atât de importantă prin număr și valoare încât singură ar fi putut să formeze un muzeu. Chiar înființarea Muzeului de antichități va fi posibilă abia după donația lui N. Mavros¹⁷, iar generalul va deveni cel mai important donator cunoscut până atunci.

Apariția Muzeului Național în peisajul cultural bucureștean avea să fie o nouă etapă atât în evoluția muzeului ca instituție cât și în activitatea propriuzisă a colecționarilor. Dacă până în acest moment ei se preocupau în mod exclusiv de colecțiile lor, de acum înainte vor desfășura o activitate de teren susținută în vederea îmbogățirii patrimoniului muzeal și a salvării monumentelor istorice.

Alături de Mihalache Ghica, Nicolae Mavros, Cezar Boliac, Constantin Esarcu sau Eugeniu Carada, din seria colecționarilor bucureșteni din prima parte a celei de-a 2-a jumătăți a veacului al XIX-lea se evidențiază în mod deosebit lt. col. Dimitrie Papazoglu. În acest caz avem de-a face nu doar cu un colecționar și colecția sa. Dimitrie Papazoglu este fondatorul unui adevărat muzeu particular.

Colecționar pasionat, depozitar al vestigiilor trecutului, istoric al Bucureștilor, autor și editor de litografii, lt. col. Dimitrie Papazoglu a dat dovadă de incontestabile aptitudini în colecționarea obiectelor de o reală valoare.

Născut în București, el va organiza tot în București, în locuința sa din „Calea Văcărești nr. 151, culoarea de Albastru”¹⁸ muzeul care îi purta numele. Deschis pentru public după 1860 Muzeul de antichități și rarități al maiorului Papazoglu, conținea una dintre cele mai bogate colecții, cu mult mai impresionantă decât ce avea la vremea respectivă Muzeul Național¹⁹. Aranjată cu multă grijă pe „despărțiri” ea cuprindea cu aproximație vreo 20 de teme²⁰:

- monede
- vase de aramă și pământ ars
- instrumente romane
- statuete de piatră, bronz, pământ
- pietre sculptate și inscripții
- arme vechi
- bijuterii și pietre mici sculptate
- arme de piatră
- cărămizi mari romane și dace
- antichități egiptene și o colecție de mai multe rarități

¹⁶ Ioana Cristache-Panait, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 510.

¹⁷ Ioana Cristache-Panait, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 43.

¹⁸ Lt. col. Dimitrie Papazoglu, *Istoria fondării orașului București – Istoria începutului orașului București – Călașa sau conducătorul Bucureștiului*, ed. Fundația centrală Gh. Marin Speteanu, București, 2000, p. 271.

¹⁹ C. Căzânisteanu, *op. cit.*, p. 391.

²⁰ Tancrct Bănăceanu, Mircea Dumitrescu, *Preliminarii la organizarea de artă populară a R. S. România*, în revista muzcelor, an V, 1968, nr. 2, p. 25.

MAIER D. PAPPASOGLU

Maier D. Pappasoglu

Litografie. Edit. D. Pappasoglu

- manufacturi orientale
- pietrificățiuni de animale
- diferite obiecte brute lucrate în România
- antichități bisericești
- pietre mari și statui mari
- arme vechi românești și turcești
- bibliotecă – cărți vechi și manuscrise
- galerie de tablouri în ulei, halcografii, litografii, hărți
- țesături în materii și pânzării lucrate cu aur în România²¹

Muzeul avea un caracter mixt, dar tocmai prin varietatea materialelor adunate el a reușit să atragă atât a bucureștenilor cât și a unor specialiști din afara granițelor țării.

Alături de Cezar Bolliac, Alexandru Odobescu sau Grigore Tocilescu a fost semnalată prezența arheologilor francezi Gustave Boissiere și Ambroise Baudry în toamna anului 1865 precum și a profesorilor Otto Hirschfeld și Otto Bendorff de la Universitatea din Praga²².

În mod special, trebuie menționată participarea cu exponate a Muzeului Papazoglu la cea de a doua expoziție mondială de la Paris din anul 1867.

Muzeul va exista ceva mai mult de 30 de ani până după moartea lui D. Papazoglu survenită în 1892. Urmașii nu vor mai păstra muzeul și îl vor vinde, colecțiile pierzându-se în cea mai mare parte²³.

Nu trebuie uitată însă activitatea lui Dimitrie Papazoglu ca muzeograf, ca deschizător de drumuri în domeniul muzeografiei, domeniu care i-a adus de altfel o serie de reușite certe. Păstrând proporțiile, se poate spune că Papazoglu a fost un muzeograf înaintea muzeografiei.

Dimitrie Papazoglu s-a preocupat în mod special atât de propria colecție cât și de problemele ridicate de alte instituții de profil aflate la început de drum. Printre altele el a sprijinit atât acțiunea de dotare a Muzeului Național cât și pe aceea de organizare a Muzeului Artileriei de la Arsenalul armatei (viitorul Muzeu militar).

Interesante sunt ideile susținute de Papazoglu privind nevoia creării unor muzee capabile să asigure păstrarea valorilor care altfel ar putea să se degradeze sau să se piardă cu totul sau aceea de înființare a unor muzee locale (orășenești sau sătești) pe lângă biserici pentru conservarea pieselor cu valoare muzeistică sau a rarităților bibliofile.

Din secolul al XIX-lea și în special după 1850 avem știri precise despre existența colecțiilor de artă în București²⁴.

În prima jumătate a sec. XIX-lea colecțiile de artă cuprindeau tablouri ale unor pictori străini cărora li se adăugau diferite piese de artă decorativă. Este perioada în care la noi pictura de sevalet era la începuturi, iar colecționarii erau prea puțin atrași de ea.

În schimb ei achiziționează cu același interes atât lucrări originale cât și copii după tablouri celebre aflate în muzee europene²⁵.

De asemenea este de subliniat faptul că marea majoritate a colecționarii de artă bucureșteni au fost atrași de pictura universală sau românească și mai puțin de arta

²¹ Lt. col. D. Papazoglu, *op. cit.*, p. 271–272.

²² C. Căzănisteanu, *op. cit.*, p. 390.

²³ Ibidem.

²⁴ Petre Oprca, *op. cit.*, p. 5

²⁵ Petre Oprca, *Cu privire la expertizele tablourilor de artă românească (secolele XIX–XX)*, în *Revista Muzeelor*, an V, 1968, nr. 2, p. 113.

decorativă. Cu toate acestea, amatorii de frumos au apreciat în mod deosebit faianța, ceramica și argintăria europeană, covoarele, țesăturile fine de mătase și vasele de aramă din Orientul Apropiat sau Extremul Orient²⁶.

Până spre sfârșitul sec. al XIX-lea numărul colecțiilor și al colecționarilor de artă a crescut continuu pentru că în mentalitatea epocii existența alături de biblioteci de valoare, a unei colecții era o dovadă de cultură²⁷.

Din a doua jumătate a sec. al XIX-lea avem de-a face cu colecții bine închegate sau în curs de constituire. Printre colecționarii renumiți în București și care dădeau tonul în materie de artă se numărau nume ilustre: Mihail Kogălniceanu, Constantin Esarcu, Nicolae Kalinderu, Eugeniu Carada sau Alexandru Vlahuță.

Dintre aceștia cel care ieșea în evidență prin valoarea deosebită a pieselor sale de colecție era Mihail Kogălniceanu. Deși există prea puține date despre aceasta se pare că ilustrul istoric și om politic dispunea de o bogată și variată colecție. Pasiunea pentru artă dublată de preocupările sale de colecționar au fost atât de mari încât de multe ori acestea treceau înaintea obligațiilor sale politice²⁸.

Foto 4. M. Kogălniceanu

Interesant de semnalat este faptul că Mihail Kogălniceanu intenționa să pună la dispoziția publicului bucureștean colecția sa. El aranjase pentru început în locuința sa din șos. Kiseleff două camere și un salon²⁹. Aici urma să expună diferitele colecții pe care le strânsese timp de aproape un sfert de veac.

Din notele lui Kogălniceanu se poate reconstitui inventarul pe care urma să-l cuprindă muzeul său:

- pietre cu inscripții latine și grecești antice
- ceramică greco-romană
- icoane și artă religioasă
- mobilier vechi³⁰
- pictură flamandă, venețiană, germană, spaniolă etc.³¹

²⁶ Petre Oprea, *Colecția Gheorghe Băgulescu*, în *Revista muzeelor*, 1995, nr. 3, p. 30.

²⁷ Petre Oprea, *op. cit.*, p. 26.

²⁸ Petre Oprea, *op. cit.*, p. 14.

²⁹ Biblioteca Națională, Fond M. Kogălniceanu, pachet III, dosar 4.

³⁰ Mihail Kogălniceanu, *Scrisori. Note de călătorie*, Ed. pt. lit., București, 1967, p. 183.

³¹ Dan Simionescu, *La 150 de ani de la moartea lui Mihail Kogălniceanu* (Bibliograful, muzeologul), în *Revista muzeelor*, an IV, 1967, nr. 5, p. 402.

Ideea amenajării unui muzeu va fi stopată însă după 1880 din cauza dificultăților financiare printre care trece.

În această situație, obligat de împrejurări, oferă spre vânzare statului întreaga sa colecție.

Obiectele au fost inventariate de Grigore³². Cu toate acestea, printr-un gest greu de explicat statul refuză oferta lui Kogălniceanu.

În aceste împrejurări M. Kogălniceanu va fi nevoit să vândă în afara țării prin licitație o parte din colecția sa, și anume tablourile de autori străini.

Catalogul lucrărilor propuse spre vânzare a fost alcătuit chiar de M. Kogălniceanu. El cuprindea un număr de 185 de tablouri și a fost tipărit în limba germană la Koln în anul 1882³³.

Este de altfel ultima știre pe care o avem până în prezent privind destinul acestor tablouri. După cum menționa și Petre Oprea nu avem cunoștință (cel puțin până acum) de vreo colecție străină, celebră care să dețină vreo lucrare provenind din această licitație sau din colecția Kogălniceanu³⁴.

Figură deosebită a celei de a doua jumătăți a sec. al XIX-lea, remarcată nu numai pentru calitatea de colecționar de artă ci și pentru aceea de fondator și animator a mai multe societăți, prin care Societatea Ateneul Român, a fost doctorul și diplomatul Constantin Esarcu (1836–1898).

Constantin Esarcu

C. Esarcu a moștenit o modestă colecție de artă, o colecție de tablouri străine, pe care permanent apoi a mărit-o cu lucrări de valoare achiziționate în timpul studiilor la Facultatea de medicină din Paris și după aceea ca reprezentant diplomatic la Roma și Atena³⁵. Primele informații despre colecția sa le avem din cataloagele expozițiilor Societății amicilor bellelor-arte din ianuarie 1873 și decembrie 1873.

Mare parte din colecția lui Esarcu, după lungi insistențe și mai ales după ridicarea clădirii Societății Ateneul Român, va fi expusă în sălile spațioase ale Ateneului. Aici va da posibilitatea amatorilor de frumos să admire lucrările de artă universală și cele câteva statuete de Tanagra aflate în colecția sa.

Moartea neașteptată a lui Constantin Esarcu în iunie 1898 nu va păgubi Ateneul de operele aflate aici în expunere temporară. Esarcu a lăsat prin testament Societății Ateneul Român atât colecțiile sale pe care le instalase încă din timpul vieții în Palatul Ateneului cât și casa unde locuise, din bulevardul Carol nr. 7, pentru constituirea unui fond din care să se facă viitoare achiziții de opere de artă³⁶.

³² Ibidem.

³³ Titlul sub care a apărut catalogul a fost Katalog der Gemaltesammlung in Bukarest, Koln, 1887. Catalogul se găsește și la Biblioteca Academiei, Cabinetul de stampe sub cota II 6559.

³⁴ Petre Oprea, *op. cit.*, p. 15.

³⁵ Petre Oprea, Constantin Esarcu, colecționar, în *Revista Muzeelor*, 1970, nr. 3, p. 213.

³⁶ Le testament de C. Esarcu, în *l'Independance roumaine*, din 11 iunie 1898.

Summary

Some Bucharestan Collectors from the 19th Century

For the Romanian area in general, and for Bucharest in particular, the first informations about collectors and collections are dating from the 18th century. Besides art objects collecting and old books collecting, the interest in archacological discoveries soon became quite a fashion.

Among the first Romanian collectors we should mention noted personalites such as: General Nicolae Mavros, Cezar Bolliac, Alexandru Filiopescu, Mihail Kogălniceanu, Constantin Esarcu, Nicolae Kalinderu, Eugeniu Carada, Alexandru Vlahuță.

The collectors played an important part in the foundation of various museums in Bucharest.